

Tietze-Conrat je v dunajskem časopisu »Jahrbuch der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der kunst- und histor. Denkmale, Neue Folge Band III. (1905), str. 195 id., pripisovala slavnemu avstrijskemu kiparju Rafaelu Donnerju tudi žrtvenik sv. Ignacija v cerkvi sv. Katarine v Zagrebu. Gospa Tietze-Conrat se je pri svojem mnenju sklicevala na pismo, ki ga je pisal rektor zagrebškega jezuitskega kolegija 17. decembra 1729 nadškofu Esterhazyju v Ostrogon, češ, da je vesel, ker je dobila njih cerkev v Zagrebu tako krasen žrtvenik, kakršnega kraljevina Hrvatska še ni videla. Zato je tudi zagrebški kapitelj sklenil, da naroči pri istem mojstru še štiri nove oltarje za zagrebško stolnico. Ker je R. Donner stopil l. 1728. v Esterhazyjevo službo, je razumljivo, da je sklepala gospa Tietze-Conrat, samo Donner je mogel biti ta kipar. Toda stvar se je zasukala popolnoma drugače. Poleti 1918 je našel o. Miroslav Vanino D. J. med spisi zagrebškega jezuitskega kolegija v državnem arhivu v Budimpešti pogodbo o gradbi imenovanega oltarja. Ta pogodba pa priča, da je oltar postavil Fr. Robba, ki je sklenil pogodbo z jezuiti 20. aprila 1727. Obljubil je, da napravi marmornat oltar s kipi in s tabernakljem za 2000 gold. nem. veljave. Oltar je res dovršil do konca l. 1728., ker je 2. jan. 1729 že sklenil v Zagrebu z jezuitskim rektorjem novo pogodbo za oltar loretske kapelice v isti cerkvi, in sicer po predloženem načrtu. Oltar je bil postavljen l. 1730. Zanj bi moral dobiti 500 gold. in za kapelični tlak še 110 gold. Ta oltar je ohranjen, samo brez nastavka; okrašen pa je s sottoquadrom, s sliko sv. Ane, ki je posnetek slike sv. Ane, kakršna je bila nekaj pri jezuitih v Ljubljani. — Za zagrebško stolnico je napravil Robba po pogodbi z dne 11. dec. 1727 oltarja sv. Katarine in sv. Barbare. Prvi je bil dogotovljen do 24. jan. 1731, drugi nekoliko pozneje. Oba oltarja sta bila l. 1882 darovana župni cerkvi v Varaždinskih toplicah, dva kipa sv. Frančiška Saleškega in sv. Andreja pa župni cerkvi v Sisku. Za zagrebško stolnico bi moral Robba dovršiti še dva druga oltarja: sv. Trojice in sv. Emerika. Oltarja sta bila sicer izgotovljena, toda Robba je bržkone izdelal samo spodnji del, nastavek pa so drugi dopolnili, ali pa so vsaj kipi delo druge roke. Najbrže je umetnika pri tem delu smrt prehitela in mu izvila dleto iz rok. Oltar sv. Emerika se nahaja od l. 1882. v Novi vesi pri Zagrebu. Posvečen je bil tri leta po Robbovi smrti l. 1760. Kje bi se nahajal oltar sv. Trojice, se še ni moglo dognati.

Podpisani se je zelo trudil, da bi poizvedel, kje in kdaj je Robba umrl, pa se mu ni posrečilo. Dr. Hoffiller je pa išoč neke druge podatke v smrtni matici kapiteljske cerkve v Zagrebu našel beležko: 1757 januarii 24 Franciscus Robba sculptor munitus sacramentis obiit, sepultus in parochiali ad dolorosam (24. jan. 1757 je umrl Franc Robba, kipar, previden; pokopan v župni cerkvi pri žal. Materi božji). Sedaj je jasno, kam je Robba iz Ljubljane odšel. Ko je postavil Robba v Ljubljani mestni vodnjak, se je pravdal z mestnim magistratom za plačilo. Umetnik, ki ni znal napraviti pravega proračuna, je nad uspehom svoje pravde obupal; otroci so mu že skoro vsi pomrli, naročil morda tudi ni več imel, zato se je preselil v Zagreb, kjer je želel dokončati naročila za zagrebško stolnico. Štiri leta je še preživel v Zagrebu in našel tu svoj grob.

Kaj je v tej dobi napravil, še ni docela jasno; bržkone se bo tudi to vprašanje še razbistrilo. V. Steska.

Prof. Albert Sič, **Narodne vezenine na Kranjskem**. V Ljubljani, Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1918.

Dasi nosi ovitek publikacije letnico 1918, sta dospela zadnja dva dela, t. j. III. in IV., šele koncem decembra l. 1919. v roke interesentov. Zbirka napreduje navzlic vsem tehničnim zaprekam. O I. in II. dela je poročal »Dom in Svet« v svoji 7.—8. številki l. 1919.¹

Na novo došli III. del vsebuje 8.—17. zvezek vse publikacije ter nudi na 35 tablicah, razvrščenih na 20 listih, bele vezenine, izvršene na beli podlagi: peče, obhajilne, krstne in velikonočne prte. Zaradi obsežnih konfiguracij je bilo potrebno razširiti posamezne liste, ki obsegajo po tri ali štiri tablice in se morajo zgibati, da se prilagodijo obliki knjige.

Pred seboj imamo velevažno zalogo narodnih okrasov, pri katerih se vidi na prvi pogled, da so tvorbe narodnega okusa in ljudske duše, a ne brez vpliva svojedobne in splošne umetnosti. Dočim kažejo starejši uzorci strogo stilizirano okrasje, na debeli prtenini, podajajo bele vezenine v tenko belo blago vezene, pač tudi stilizirane, a prirodnim oblikam se bližajoče motive, torej bolj naturalistične, kakor so bili starejši. Tu stopa torej narodna umetnost po zakonih razvoja za modno smerjo svoje dôle: empirski in biedermaierski slog je šinil tudi v risbe in vbode naših domačih, preprostih vezilj.

Pa ne le oblik, ampak tudi tehnike so se naučile naše ljudske umetnice. Zanimivo in poučno je, zasledovati na izvornikih, kako so se borile z načinom proizvodnje. Nekateri kosi so vezeni še precej okorno, vbodi so neenaki, učinek je nepovoljen za izvežbano oko. To je delo pridne kmetice, ki ni imela ne časa, ne prilike priučiti se pravilni tehniki. Druge vezenine stoje na višku v vsakem pogledu: čista risba, enakomerni vbodi, solidna izvršitev, estetičen učinek. To je delo vezilje ljubljanskega predmestja, preproste ženske, ki je imela priliko poučiti se pri izvežbani vezilji, ki je delala za mestno gospodo fine vezenine. Da se je navzela preprosta predmeščanka pri svoji učiteljici tudi umetnih motivov tedanje mode — kdo bi ji zameril to? A nobena teh subjektivno izumljenih modnih oblik ni prišla v njeno vezenje v prvotni obliki, temveč je vsako kolikor toliko narodno pretvorila.

Priobčitev teh vezenin ni bila lahka. Belo vezenje se pač vidi na beli podlagi izvornika, ker je nekoliko pridvignjeno in učinkuje po svoji svetli in senčni plati. A belo vezenje na belem papirju — to ne gre drugače, kakor s pomočjo črnih črt v obrisu. S tem pa izgubi vezenina ves svoj mikavni značaj. S finim umetniškim čutom je ukrenil prof. Sič drugo, boljšo pot: dal je beli vezenini precej temno, topo-zeleno podlago, kakor bi podložil teman papir ali drugo podvlako pod prosojni stan in tako dvignil neprosojno vezenje. Učinek je, kar tiče oblik, estetično neoporečen, distinguiran, plemenit.

Nešteto zanimivih in stilistično važnih posameznosti imamo za opazovanje. Naš narodni »načelnik« ostane, kaže pa nekam salonske oblike; stara posoda

¹ Klišeje za dotično poročilo nam je posodila tiskarna Kleinmayr & Bamberg; izrekamo ji tem pōtem iskreno zahvalo. Uredn.

za cvetice se umakne košari grške vnanjosti, »srce« dobi zasločene črte, obrobni motiv postane gotiški lok v značilnih potezah franciscejske dóbe. Med pravilno projicirane cvete se vsiljujejo zavihani orijentalisti listi, posneti s kašmirskih rut, poleg njih pa razna druga bitja in predmeti v novih stilizacijah.

IV. del nudi pestre vezenine, izvršene z bombaževo ali pa volneno nitjo; razvrščene so na 20 tablicah, ki so združene na 11 listih; trije izmed njih obsegajo po štiri tablice. Motivi so posneti večidel po rastlinstvu; približujejo se zelo prirodnim oblikam, dasi so vseskozi stilizirani. Tu uveljavlja ljudska fantazija svoj vpliv še dokaj močno; priča nam, koliko veselja in smisla za barve da še tiči — ali je vsaj tičalo — v našem ljudstvu; morebiti ta čut le začasno spi in se bode spet probudil, kedar najdemo sebe. Prav te vrste vezenine so velike važnosti, ker so jih delale kmetske žene in dekleta, katerim je narekavala v pretežni večini slučajev izvršene oblike samo lastna fantazija. Ako je vplivala nanje velika umetnost, so dobivale ta vpliv le posredno, šele iz tretje ali četrte roke. — Občudovati je intuicijo teh preprostih umetnic, kako si predstavlja delo v celoti in vé, kako bo učinkovalo, še preden je završeno. Kako suverêno obvlada ploskev in kako zna razviti na njej svoj ornament! Kdor se začne baviti s temi proizvodi domačega kulturnega življenja, temu se odpirajo neprestano novi vidiki in nepoznane podrobnosti.

Tehnično so izdelane podobe III. in IV. dela jako dobro. Ako pomislimo, da je to prva publikacija te vrste, smo presenečeni ob sigurnosti, smernosti, jasnosti in finem čutu prof. Siča, ki navzlic zaprekam in kljubu dejstvu, da se mora tiskati delo v inozemstvu, vodi to publikacijo tako spretno in z mirno roko. S tem delom se bomo smeli pokazati tudi pred večjim kulturnim svetom, kakor je domača javnost.

Mantuani.

F. M. D o s t o j e v s k i j : **Besi.** Roman v treh delih. Preložil Vladimir Levstik. V Ljubljani 1919. Založila Tiskovna zadruga. 2 zvezka. 758 strani. Prvi zvezek 16 K, drugi 14 K.

Niso te vrste ne ocena, ne analiza in ne študij, komaj registracija, da imamo sedaj tudi Slovenci ta svetovni roman preveden. Zdi se mi, ko berem ta roman, da sem na veliki, strašno mračni stepi, po kateri begajo človeške duše, vse nemirno, vse brez ciljev — in vendar vse iščejo enega edinega: »Vzeti to razmazano, bolno, skisano, cinično in nejeverno družbo, ki jo pa vendar neskončno žeja kakršnekoli vodilne in rešilne misli —« vzeti jo v roke in jo preroditi. Pisatelj si je zato izbral za motto Puškinov verz: »Ni je poti, vsi zašli smo, sred poljan vidi se, da b e s nas moti in obrača v krivo stran.« V tem stihu se je rodil naslov romanu. O »Besih« se je pisalo in trdilo, da so nekak nujni predhoinik sedanjega ruskega časa, celo boljše-vizma: Takale je bila ruska družba — ergo. D. A. Šerko je v Zvonu (1919 št. 6) izpregovoril kot psihijater drugačno besedo o »Besih«. Jaz sem mu hvaležen zanjo. Kljub temu pa, da je Dostojevskij najženijalnejši, najintimnejši psihopatolog vseh narodov in časov, anatom abnormnih duš in src, bi si upal trditi, da je ta nekako vsesplošna ruska družba, slikana od Dostojevskega, vendarle zgoščen refleks ruskih razmer, iz katerih je morala najti duša nekoč izhod, četudi zelo krvav in

zmoť in žrtev poln, kot ga vidimo pred seboj. Vsi ti ljudje, kakor jih Dostojevskij po vseh svojih delih opisuje do atomskih dušnih nihlajev, naj so psihopatologični, in naj se gibljejo tik ob prepadu blaznosti, so vendarle povzročeni od nekod. Ali je ta vzrok fiziološki — naj govori medicina — ali pa je ta bolezen — ta ženijalnost — to vidstvo in preroštvo v kavzalni zvezi z duševnim ozračjem, ki je plul nad vso Rusijo tako dolgo. Čisto gotovo je, da ima vsak narod svojo posebno čud, da je potemtakem tudi njegovo čuvstvanje in mišljenje nekaj posebnega, čeprav v splošnem vendarle obče človeško. Izobraženi ujetniki trdijo, da ni v nobenem narodu zaslediti toliko najrazličnejših izrazov za najgloblja, najnežnejša čuvstva kakor v Rusih. Saj smo to tudi mi opazovali. Rus — telesno ko hrast — je mehek ko vosek, nežen do jokavosti, sanjav ko naš človek ni nikoli.

Zato bodo Besi za inteligenta, kot roman študija, kjer pisatelj z nedosežno umetnostjo grebe in rije po človeški notranjosti, razgrinja sleherni gib in utrip srca ko na dlani — velik užitek. Za srednji in nižji sloj pa, sodim, da ne bodo imeli mika. Pretežko čtivo so. (Zanimivo bi bilo vedeti, kako sega publika po zalogi.)

Prevod je zares dober. Kar nič se mu ne pozna, da je narekaval prvotni tekst Rus. Odkrito pa priznam, da me je jezila Varvava. Jaz sem si želel naše Barbare. Za tiskovnimi pomotami pa ni, da bi človek iztikal.

F. S. F.

J o s a I v a k i ć . **Inoče.** Komad u tri čina. Zagreb 1919. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske. »Inoče« je ljudska igra, ki se odlikuje po nekaki srečnonesrečni priprostosti spretno improviziranega, ektemporativnega osnutka brez vsake psihološke globine in resnejše umetniške ambicije. Snov je igri sloviti Tennysov motiv Enoha Ardena. Ivakić ga je lokaliziral v vinkovačko okolico in datiral v četrto leto svetovne vojske. Seljaka Andreja so proglasili za mrtvega in njegova žena Kaja se je po dveh letih omožila vdrugo. Drugi mož mora v vojake, ko se prvi vrne živ in ne more odpustiti ženi, pač pa sam počne ljubakati z »mlado djevojko« Ljubo. Kako je to neokusno naivnost fabule vzobličil Ivakić v dramo s povoljnim koncem in celo gotovo dramatično katarzo, je zanimivo, dasi ne ravno zadovoljivo. Vso dobro voljo pisateljevo, ki je sicer dozorel iz najenostavnejše komedijske tehnike v gotovo dramatično spretnost, prevpije odurnost naturalističnega vzdušja v igri. To vzdušje, podobno okusu, ki ga imam, ko čujem pijane slovenske kvante o slavonskih ženah, sem začutil iz jako naglašanih naturalističnonaгих besed, ki morajo zveneti na odru naravnost odurno. Štirideset let po Ibsenovih naturalističnih igrah bi že morali vedeti, kako govori dramatik naturalistično a vendar dostojno, in da krepka beseda še ni in ni absolutno najmočnejša in dramatična! Zdi se mi, da Ivakić svojemu problemu ni še bil etično dorastel in da je napisal zato — morda nehote — presneto malo vzgojno ljudsko igro in da je vsaj vtoliko graje vreden, ker je iskal nizkotnomajhnega efekta (II. 2.). Moralno dvomljive igre so pa po moji mirni človeški pameti škodljive močni, zdravi narodovi rasti in škodljive zlasti naši mladi državi, tembolj ker je svetovna vojska v globoke plasti otrovala avtohtonsko krepkost naših rodov. Hrv. Matica ni pogodila, ker je založila »Inoče«. Maticine knjige nam-